

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,
The Journal of Social Sciences Institute
Sayı/Issue: 40 – Sayfa / Page: 299-318
ISSN: 1302-6879 VAN/TURKEY

Makale Bilgisi / Article Info
Geliş/Received: 07.04.2018 Kabul/Accepted: 17.05.2018

KORUMA POLİTİKALARI: TARİHİ, KÜLTÜR VE DOĞA VARLIKLARININ AFETLERE KARŞI KORUNMASI

CONSERVATION POLICIES: PROTECTING HISTORICAL, CULTURAL AND NATURAL ASSETS AGAINST DISASTERS

Dr. Öğr. Üyesi Binali TERCAN
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
binalitercan@hotmail.com, tercan_b@ibu.edu.tr

Öz

Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi aktif deprem kuşakları üzerinde bulunan ülkemizde de tarihi, kültür ve doğa kaynaklarının çok önemli bir kısmı, yok olma riski altındadır ve olası afetlere karşı korunmasızdırlar. Bununla birlikte bu varlıkların afet sonrası koruma ve iyileştirilmeleri için etkin uygulanabilir politikalar oluşturulmamakta ve bu alanda kullanılacak yeterli kaynak ve deneyimli uzmanlar bulunamamaktadır.

Bu çalışmada; tarihi, kültür ve doğa varlıklarının doğa ve insan kaynaklı afetlere karşı korunması; uygulanan politikalar, yasalar, koruma teknikleri ve kurumsal yapılar kapsamında değerlendirilmektedir. Ayrıca bir afet olmamasına rağmen, kalkınma projeleriyle de (baraj alanlarında kalan, ulaşım projeleriyle tahrip edilen vb.) kültür ve tabiat varlıklarının önemli ölçüde zarar gördükleri, savaş ve kitlesel göçlerden etkilendiği, örnekler üzerinden irdelenmektedir.

Çalışmadaki değerlendirmelerde esas alınacak kaynaklar; afetler ve koruma konularıyla ilgili farklı tarihlerde çıkarılmış olan yasal belgelerin (yasalar, tüzükler ve genelgeler) yanında uygulanan koruma ve afet politikalarıyla ilgili literatür taraması, akademik ve meslek alanlarıyla ilgili kitap, dergi, bildiriler ve günlük gazeteler ile desteklenecektir.

Anahtar Kelimeler: Koruma Politikaları, Afet politikaları, Kültür varlıkları, Tabiat varlıkları.

Abstract

As in different parts of the world, a very important part of the historical, cultural and natural resources in our country is located on active seismic zones. These resources are under the risk of extinction and unprotected against possible disasters. However, there are not effective implementation policies, enough fund and experienced specialists to deal with post-disaster protection and improvement of these assets.

In this study protection of historical, cultural and natural assets against natural and anthropogenic disasters is evaluated within the scope of legislation, implemented policies, conservation techniques and institutional structures. Despite the fact that it is not defined as disaster, through examples it will be shown that many cultural and natural assets are damaged by development projects (such as those in dam sites, destruction by transport projects, etc.), wars and mass migrations.

The resources taken as basis for the evaluations in the study, the legal documents (laws, regulations and circulars) issued on different dates concerning with disasters and protection issues, applied disaster policies and literature supported by books, journals, notices and daily newspapers related to academic and professional fields will be analysed.

Keywords: Conservation Policies, Disaster policies, Cultural assets, Natural assets.

Giriş

Savaş ve kitlesel göç gibi afetlerin yanında, ne zaman olacağı önceden bilinmeyen, aniden şiddetli bir felaket olarak ortaya çıkan deprem, toprak kayması, sel, çığ, tayfun gibi doğa olayları ve yangın gibi insan kaynaklı olaylar, tarihi yapıları çevrelerin, anıtların ve korunması gereken doğal varlıkların hasar görmesine neden olabilmektedir (Ahunbay, 2014:49). Tarih boyunca önemli deprem kuşakları üzerinde ve çoklu afet riski altında bulunan ülkemizde de yapılar, anıtlar ve birçok doğal varlık, en fazla yer sarsıntıları olmak üzere, birçok doğal veya insan kaynaklı diğer afetlerden hasar görmüş, yıkılmış ve önemli bir kısmı da yeniden inşa edilmişlerdir.

Uygurlıkların yaşar kalmasının izleri olan kültür varlıkları ve çevre, insanların dikkatine sunulan en önemli konular olarak ortaya çıkmakta ve bununla da ulusal kültür değerlerinden bir dünya kültür mirası anlayışına varılabilmektedir. Ülkemizde de 1950'lerden günümüze kültürel mirasın korunmasında tek objeden bütüne, hatta kent ve bölge ölçeğine doğru bir gelişme izlenmiş olmasına rağmen, tarihi, kültürel ve doğal mirasın özellikle afetlere karşı korunması hala önemli bir sorun alanı durumundadır¹.

¹10. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kolokyumu

1- Kavramsal Çerçeve

Afetler birçok jeofizik, meteorolojik, teknolojik ve sosyal durumun karmaşık bir bileşeni olarak zararlara neden olabilirler. Bu olaylar ancak zaman ve mekân boyutlarıyla incelendiğinde tanımlamalar doğru olur. Aşağıda tanımlanan bir kültür ve tabiat varlığının belli bir yerde, tanımsız bir zaman diliminde gördüğü zararı afet zararı olarak kabul edilemez. Bu tür anlayış farklılıklarını ortadan kaldırmak için kullanılacak kavramlar; 23.7.1983 tarih ve 2863 sayılı Kanun'un (Değişik: 14/7/2004 – 5226/1 Md.) Tanımlar ve Kısaltmalar başlığı altında Madde 3'te yer aldığı şekliyle tartışmada kullanılacaktır².

Su baskınları, özellikle akarsu yanındaki tarihi yerleşmelerin uğradığı bir afettir. Amasya (Şekil.1) ve Edirne gibi tarihi kentlerimizde anıtlar yüzyıllar boyunca bahar dönemlerinde taşkınlardan etkilenmişlerdir. Hızlı, güçlü akıntılar, seller köprü ayaklarında hasarlara neden olmuştur (Ahunbay, 20014:49). Küresel ısınmayla da bu tür olayların sayısında artış olacağı beklenmektedir.

Şekil.1: 90'dan fazla kişinin yaşamını yitirdiği 1948 Amasya sel afeti

²“*Kültür Varlıkları*”; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yeraltında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.

“*Tabiat Varlıkları*”; jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yeraltında veya su altında bulunan değerlerdir.

“*Sir*”; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır.

“*Koruma ve Korunma*”; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir.

“*Korunma Alanı*”; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alanlardır (2863/5226 Md:3).

“*Afet*”; İnsanlar için bedeni, ekonomik ve sosyal kayıplar meydana getiren, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplulukları etkileyen *deprem, yangın, su baskını, yer kayması, kaya düşmesi, çığ, şiddetli fırtına, yanardağ patlaması ve karstik boşluklarda meydana gelen doğal çökmeler* gibi oluşumu veya gelişimi etkilenenlerce önlenemeyen doğal kaynaklı olaylardır. (7269 sayılı Afetler Kanunu, AFAD, 2014: 23)

Kaynak: (ARKİTEKT 1948, Sayı 5-6)
<http://dergi.mo.org.tr/dergiler/2/152/1849.pdf> (Erişim tarihi:
 25.05.2018)

2- Afetler Ve Koruma Politikaları

2.1. Dünyada Afetler ve Koruma Politikaları

Dünyada, bilimsel anlamda ve uluslararası düzeyde anıtları koruma çabaları; 1931 Atina, 1957 Paris ve 1964 Venedik Kongreleri ile oluşturulmuş ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü UNESCO'ya (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) bağlı ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) ve Dünya Kültürel Miras Konvansiyonunun Kurulması ile etkinlik ve süreklilik kazanmıştır. Özellikle deprem açısından koruma çalışmaları ise 1977 Nisan'ında İtalya'nın Friuli-Venezia Giulia Otonom Bölgesinde bulunan Udine 'de başlamış, aynı yılın Eylül'ünde Roma'da geliştirilmiştir (Anadol ve diğ. 1977: 38). Kentsel ölçekteki koruma politikalarının oluşturulmasında 1987 Washington Tüzüğü ve 28 Kasım 2011 de Paris'te yapılan 17. ICOMOS Genel Kurulunda kabul edilen Valetta İlkelerinin yönlendirici rolü göz ardı edilemez.

'Makedonya'daki 9–14. Yüzyıl Bizans Kiliselerinin Depreme Karşı Takviye Edilmesi' konulu projede, ABD'deki Getty Koruma Enstitüsünün maddi desteğiyle, kuşaklama ve enjeksiyon kullanılarak takviyeyi öngören bir yöntem geliştirilmiştir (Gavriloviç, 2001:45).

Japonya'daki Büyük Hansin Depreminden sonra 'Depreme Dayanıklılık Kurulu' oluşturularak büyük çaplı onarım ve takviye gerektiren çeşitli kültürel varlıklar için onarım düzenlemelerini yürütmekle görevlendirilmiştir. Kurul, mimarlık tarihçileri, strüktür mühendisleri, araştırmacılar, koruma mimarları ve her proje ekibinde yer alan mimari yenileme uzmanlarından oluşmakta ve kültürel varlıklardan sorumlu bir hükümet görevlisinin denetiminde çalışmaktadır. Kurulun görevleri ise; yapıya depremin verdiği hasarı

incelemek, Her kültür varlığının depreme dayanıklılığını değerlendirmek, yapısal iyileştirme yollarını araştırmak ve bu yolların net olmadığı durumlarda testler uygulayarak takviye yöntemleri ile ilgili önerilerde bulunmak olarak belirlenmiştir (Yoshimitsu, 2006:45).

Nepal'de 25 Nisan 2015 günü meydana gelen 7,8 büyüklüğündeki deprem, Katmandu Vadisi'ndeki UNESCO tarafından dünya mirası ilan edilmiş olan yedi alandan en az dördünde büyük tahribata neden olmuştur (Şekil:2). Katmandu miras alanı dünya çapında; dini, politik ve kültürel yaşamın mimaride oldukça başarılı ifade edildiği emsalsiz bir kültür varlığı olarak kabul edilmektedir (Vatan, 2015).

Şekil:2 Katmandu Depremi – Nepal. Dharahara Kulesi

Kaynak:https://www.huffingtonpost.com/2015/04/25/dharahara-tower-nepal-earthquake_n_7142484.html (Erişim tarihi: 28.02.2018)

Savaşlar insan varlığını yok etmekle kalmıyor, kültürel mirasını yok ediyor ve yağmalanan kültürel değerler, heykel ve sanat objeleri o ülkelere kaçırılıyor (Tunçer,2017:9). Özellikle son yıllarda çeşitli ülkelerde meydana gelen savaşların da tarihi kentlere, yapılara ve müzelere telafi edilmesi zor zararlar verdiği görülmektedir. Avrupa'da, 1992-1995 yılları arasında Bosna-Hersek'teki savaşın tarihi yapılara verdiği zararın en unutulmaz izlerinden biri de tarihi Mostar Köprüsü'nün (Şekil:3) 9 Kasım 1993 yılında yıkılışdır.

Şekil:3 Tarihi Mostar köprüsü ve restorasyonu.

Kaynak: <http://www.dunyabulteni.net/haber/345513/mostar-koprusu-24-yil-once-bombalanmisti> (Erişim tarihi: 28.02.2018)

Afganistan, Mısır, Irak ve Suriye’deki çok sayıda tarihi kent, yapı ve müzeler de iç savaş ve çatışmalardan olumsuz etkilenmiştir. Bazı durumlarda kültür ve inanç yapılarında bilinçli tahribata dinsel görenekler de katkıda bulunmaktadır. Suriye’nin UNESCO Dünya Mirası listesindeki 6 alanı Halep Antik Kenti, Bosra Antik Kenti, Şam Antik Kenti, Crac des Chevaliers ve Qal’at Salah El-Din kaleleri ile “Çölün Geli” lakaplı antik şehir Palmira (Şekil:4); roket, tank ve hafif silahlarla ağır hasar görmüştür (<https://dunyalilar.org/savaslar-kulturel-mirasi-yok-ediyor.html/> erişim tarihi: 25.05.2018).

Şekil:4 Savaş ve Çatışmalardan Etkilenen Kent ve Yapılar

Kaynak:<http://www.amerikaninsesi.com/content/isid-palmira-da-ikinci-bir-tapinagi-imha-etti/2939615.html>(Erişim tarihi: 28.02.2018)

2.2-Türkiye’de Afetler ve Koruma Politikaları (Tarihsel ve Hukuki Süreç)

a) Afet Politikaları

Türkiye’de devletin doğal afetlerle ilgili görev ve yükümlülükleri Cumhuriyetin kuruluşundan 1960lara kadar çok dağınık bir şekilde ve farklı kuruluşlar eliyle yürütülmeye çalışılmıştır. 1960 yılına kadar meydana gelen her büyük doğal afetten sonra, sadece bu olaya ilişkin yara sarmaya yönelik özel yasalar çıkarılarak oluşturulan, bir bakıma geçici kuruluşlar eliyle sorunlara çözüm aranmıştır (Tercan, 2005: 238).

Bu özel yasalardan bazıları; 6.7.1948 gün ve 5243 sayılı “Erzincan’da Yapılacak Meskenler Hakkında Kanun”, 11.3.1954 gün ve 6409 sayılı “Tavas Kazasının Heyelana Maruz Kale Nahiyesinin Yerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun,” 20.5.1955 gün ve 6610 sayılı “Lice Kasabasında Kayaların Tehdidine Maruz Mahallelerin Yerlerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun.” 28.2.1956 gün ve 6683 sayılı “Gerze Yangınından, Lüleburgaz ve İnce de Su Baskınından Zarar Görenlere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun, 22.6.1956 gün ve 6746 sayılı “Aydın, Balıkesir, Bilecik, Edirne, Eskişehir, Kırklareli, Konya ve Denizli Vilayetlerinde 1955–56 Yıllarında Tabii Afetlerden Zarar Görenlere Yapılacak Yardım Hakkında Kanun,” 14.6.1957 gün ve 7010 sayılı “Muğla, Denizli, Bolu, Aydın ve Sakarya Vilâyetleri Dâhilinde Vukua Gelen Yer Sarsıntısında Zarar Görenlere Yapılacak Yardım Hakkında Kanun,” 14.1.1943 gün ve 4373 sayılı ‘Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Kanunu” vb. diğer yasaları sayabiliriz.

1944 yılı öncesi *yara sarma* politikalarının uygulandığı dönemi, 1944–1958 yılları arasında *kısmen zarar azaltıcı önlemlerin alındığı* dönem izlemiştir. 1958 – 1999 yılları arası ise *afet yönetimi*, yerleşme ve yapılardan sorumlu bakanlığın kurulması izlemiştir. Türkiye’deki afet politikalarında en köklü değişiklik 1999 Marmara depremlerinden sonra gerçekleşmiştir. 1999 yılı sonrası politika değişiklikleri ile; kadercı yaklaşımlar-tercihli yaklaşımlara, reaktif davranışlar-proaktif davranışlara, yara sarma politikaları-zarar azaltma politikalarına, bekle ve gör sistemi-tahmin et ve önlemeye, kriz yönetimi-risk yönetimine, kısa süreli çabalar-bütüncül yaklaşıma, riske maruz gelişme politikaları da sürdürülebilir gelişme politikalarına dönüşmüştür.

Doğal afetlerin etkilediği yurttaşlara yapılan parasal ve teknik yardımları düzenlemek üzere ilk olarak 1953 yılında Bayındırlık Bakanlığı Yapı ve İmar İşleri Reisliği'ne bağlı bir Deprem Bürosu kurulmuş, daha sonra 1955 yılında bu büro DE-SE-YA (Deprem-Seylâp-Yangın) şubesi olarak örgütlenmiştir. 9.5.1958 tarih ve 7116 sayılı kanunla, İmar ve İskân Bakanlığının kurulması üzerine bu kanunun 2. ve 20. maddeleri hükümleri gereğince afet hizmetleri İmar ve İskân Bakanlığı'na yürütülmeye başlanmıştır (Ataman, 1977:33).

Bugüne kadar Devlet, afetlerde yıkılan sanki sadece konut binalarıymış gibi bir gözleme ve yoruma dayanarak yıkılan binaların yerine yenilerini yapmaya çalışmıştır. Hatta son yıllarda sadece TOKİ konutlarıyla çözüm bulunmuştur. Oysa afet bir 'toplumsal yıkımdır'. Afetlerde konutların yanı sıra işyerleri, teknik altyapılar ile kültür ve tabiat varlıkları da felce uğramaktadır. İşte bu nedenden dolayı uzun dönem iyileştirme ve koruma hizmetlerini sadece bir 'daimî iskân' sorununa indirgemek yetersiz ve yanlış bir politikadır.

b) Koruma Politikaları

Anadolu, bilindiği gibi prehistorik çağlardan son yüzyıla kadar, birbirini izleyen yüzlerce uygarlık olgusuna sahne olmuştur. Bu uygarlıklardan günümüze kadar kalabilen binlerce kültür ürünü, Çağımız insanına devirlerinin mesajlarını iletmektedir. 'Anıt' olarak nitelendirdiğimiz bu belgeler, evrensel özellikleri dolayısıyla sadece toplumumuzun değil, tüm insanlığın malıdır.

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de önemli tarihsel ve kültür yapılarının korunması, kültür politikalarının en önemli bölümü olarak görülmektedir. Yirminci yüzyılda başlayan teknolojik ve kentsel gelişmenin baskısı altında anıtların bakımı ve korunması, artık çevre korunmasının bir kültür bileşeni haline gelmiştir. Anıt kavramı genişletilmiş, tek anıt yerini, giderek daha çok önem kazanan anıt gurubuna ve anıt bölgesine bırakmıştır (Dağistan, 2005:21).

Kültürel mirası koruma sürecinin sağlıklı işleyebilmesi için korumanın kentsel boyutta, makro ölçekli kararlarla birlikte değerlendirilmesi gerekir (Köksal, 2013:399). Türkiye'de kentlerin tarihsel karakterlerini korumak amacıyla yapılan bilinçli çabalar, 1960'lı yılların ikinci yarısında başlatılmıştır (Kuban, 2001). 1970li yılların başında 1710 sayılı Eski Eserler Yasası, 1980li yılların başında da 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, uygulamadaki sorunlarına rağmen pasif korumacılıkta etkin olmuştur (Tunçer, 2017:14).

Türkiye'nin sismik aktivitesi ve tarihi anıt zenginliğine baktığımızda; Anadolu'daki anıt envanteri genel olarak 3 grupta toplanmıştır (Tablo:1) (Anadol ve diğ. 1977: 38).

Tablo (1): Türkiye’de Deprem Tehdidi Altındaki Tarihi Sitler ve Anıtlar (Anadol, K., Arıoğlu, E.: 38)

Grup	Tarih dönemi	Yıllar	Saptanan sit ve anıt sayısı	Deprem tehdidinde bulunma oranı %
I	Prehistorik çağlardan Selçuklulara kadar	Mö7000- Ms1071	256	96
II	Selçuklulardan Osmanlılara kadar	Ms1071- Ms1299	158	90
III	Osmanlılardan Cumhuriyete kadar	Ms1299- 1923	580	98

Tarih ve kültür mirasının depremlerden korunması 2010 lu yıllarda daha da önem kazanmış ve Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planında (UDSEP: 2012- 2023) hedef B.2 olarak yer almıştır.

Bu hedefte; büyük bir bölümü yığma, ahşap veya bunların karışımından oluşan mevcut tarihi yapıların dökümünün çıkarılması, deprem güvenliklerinin belirlenmesi ve yeterli güvenliğe sahip olmayan yapıların tarihi özelliklerini de koruyacak şekilde güçlendirilmelerini öngören güçlendirme tekniklerinin geliştirilmesi ile onarım ve güçlendirme uygulamalarında uyulması gereken uluslararası kurallar ile tasarım ve imalat esaslarının belirlenmesinin gerektiği vurgulanmaktadır.

Bu hedefe ulaşmak için, tarihi yapıların deprem güvenliklerinin belirlenmesine ve güçlendirilmelerine yönelik teknik bilgilerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması stratejisi benimsenmiş, bu stratejinin gerçekleştirilebilmesi için de beş eylem planlanmıştır (UDSEP: 2012- 2023).

3- Tarihi Kültür ve Doğa Varlıklarının Çeşitli Açılardan Afetlere Karşı Korunması

Binlerce yıldan günümüze ulaşan kültür ve doğa varlıkları, doğa koşullarının olumsuz etkileri altındadır. Değişen ısı koşulları, nem oranı, yağmur, kar gibi korunması gerekli varlığı ıslatarak yüzeyde ya da zeminde var olan taşları eriterek çeşitli fiziksel (çatlama, kabuk kalkma, toz haline gelerek dökülme, vb.) ya da kimyasal (asitli ortam oluşturarak kimyasal değişime neden olma, malzemenin özgün niteliklerini değiştirerek dayanıklılığını

azaltılabilecek değişimlere neden olma) sorunlara neden olabilmektedir (Asatekin, 2004).

Konut stokunun yanı sıra, ölkemizin önemli kültür varlıklarından olan tarihi eserler de deprem tehlikesi ile karşı karşıyadır. Osmanlı sivil mimarisinde ahşap karkas yapı teknolojisi yaygın kullanılmıştır. Küçük kıyamet olarak adlandırılan 1509 depreminden sonra alınan tedbirlerle kubbeli yapılar ve ahşap iskelet tekniklerinin uygulanmasıyla 1766 depremi nispeten daha az zararlarla atlatılmıştır. Ancak yapı malzemeleri çeşitliliği farklı afetlerden zarar görebilirliği artırmıştır.

Tarihi Kültür ve Doğa Varlıklarının, afetlere karşı korunmasını yapı çeşitleri ve doğa kaynakları, yapım teknikleri ve malzemesi, afet çeşitleri, kurumsal yapı ve yasalar çerçevesinde değerlendireceğiz.

3.1. Tarihi Kültür ve Doğa Varlıklarının Çeşitleri Açısından Afetlere Karşı Korunması

Kültür ve doğa varlıklarını iki guruba ayırabiliriz. Bunlar; korunması gerekli *taşınmaz* kültür ve tabiat varlıkları ve korunması gerekli *taşınır* kültür ve tabiat varlıklarıdır. (5226 sayılı KTVKK Md:6)

Özellikle deprem, yer kayması, kaya düşmesi, çığ, yangın ve su baskını afetlerinden etkilenme riski bulunan, korunması gerekli *taşınmaz* kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

— Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19. yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,

— Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görölen taşınmazlar,

— Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,

— Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evler.

Ancak, koruma kurullarınca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar.

— Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümölüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve istihkâmlar ile

bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, suyolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar, tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgâhlar; çeşme ve sebiller, imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar, külliyeler, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler ve benzeri taşınmazlar; taşınmaz kültür varlığı örneklerindedir.

— Tarihi mağaralar, kaya sığınakları; özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri; taşınmaz tabiat varlığı örnekleri de korunması gerekli taşınmaz tabiat varlığı sayılırlar. (KTVKK Md.6)

Yangın, deprem, şiddetli fırtına ve su baskını afetlerinden etkilenme riski bulunan, korunması gerekli **taşınır** kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

— Jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür ve tabiat varlıkları;

— Her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, insan iskeletleri, çakmak taşları (sleks), volkan camları (obsidyen), kemik veya madeni her türlü aletler, çini, seramik, benzeri kap ve kacaklar, heykeller, figürinler, tabletler, kesici, koruyucu ve vurucu silahlar, putlar (ikon), cam eşyalar, süs eşyaları (hülliyet), yüzük taşları, küpeler, iğneler, askılar, mühürler, bilezik ve benzerleri, maskeler, taçlar (diadem), deri, bez, papirüs, parşömen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, tartı araçları, sikkeler, damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, sanat değerine haiz gravür, yağlıboya veya suluboya tablolar, muhallefat (religue'ler), nişanlar, madalyalar, çini, toprak, cam, ağaç, kumaş ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları,

— Halkın sosyal hayatını yansıtan, insan yapısı araç ve gereçler dâhil, bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili etnografik nitelikteki kültür varlıkları.

— Osmanlı Padişahlarından Abdülmecit, Abdülaziz, V. Murat, II. Abdülmecit, V. Mehmet Reşat ve Vahdettin'e ait ve aynı çağdaki sikkeler,

— Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle, Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ait tarihi değer taşıyan belge ve

eşyalar, Mustafa Kemal Atatürk'e ait zati eşya, evrak, kitap, yazı ve benzeri taşınırlardır (KTVKK, Md.23).

3.2. Tarihi Kültür ve Doğa Varlıklarının Yapım Teknikleri ve Malzemesi Açısından Afetlere Karşı Korunması

Antik dönemden günümüze, önemli yapıtların özenle seçilen malzemelerle yapılması mimarlık geleneğidir. Anadolu'nun birçok ören yerinde rastlanan tapınak, tiyatro gibi anıtlar iri boyutlu, dayanıklı taşlarla yapıldıkları için günümüze kadar gelebilmişlerdir. Mimar Sinan İstanbul'un genel görünümünü etkileyen Şehzade, Süleymaniye, Mihriman Sultan külliyelerini, Osmanlı döneminde Bakırköy çevresinde çıkarılan küfeki taşının yoğun ve homojen tabakalarından hazırlanan bloklarla inşa etmiştir (Çavuş 2011: 25; Ahunbay, 2014:42).

Genelde ülkemizde deprem bölgelerinde inşa edilen özellikle geleneksel-kırsal konut yapılarında ahşap karkas ve kâgir dolgu kullanımında, temel sistemlerinde deprem kuvvetlerine karşı tedbir alınmış, zemin hareketlerine uygun hareket eden temel sistemleri geliştirilmiş yani, doğaya ve hareketlerine uyumlu malzeme ve sistem seçilmiştir (Ünal, 2012).

Yapıyı oluşturan bileşenlerin uygun bir bağlayıcı malzeme ve teknikle birleştirilmeleri dayanımları açısından önemlidir. İnşaat endüstrisinin modernleşmesi, geleneksel yapım becerilerinin ve hatta bilgisinin giderek yok olmasına yol açmıştır.

3.3. Afet Çeşitleri Açısından

Ülkemizde yapılarda zarara neden olan başlıca doğal afet türleri; *deprem, yer kayması, yangın, su baskını, kaya düşmesi, şiddetli fırtına ve çığdır* (Tablo:2). Bu afetlerin yanında son yıllarda yakın bölgemizdeki savaşıardan kaynaklanan kitlesel göçler de ülkemizi ve ülkemizdeki kültür ve doğa varlıklarını etkiler duruma gelmiştir.

Tablo (2): Taşınır ve taşınmaz kültür ve doğa varlıklarının afetlerden etkilenme durumu

AFETLER Kültür ve Doğal Varlıklar	DEPREM	YER KAYMASI	KAYA DÜŞMESİ	ÇİĞ	ŞİDDETLİ FIRTINA	YANGIN	SU BASKINI	(KALKINMA PROJELERİ BARAJLAR)	SAVAŞ, KÜTLESEL GÖÇ
TAŞINMAZ K.V.	X	X	X	X		X	X	X	X
TAŞINIR K.V.						X	X		X
TABİAT VAR.	X	X	X		X	X	X	X	X
SİT ALANLARI	X	X	X	X	X	X	X	X	X

Türkiye’de depremin, diğer tüm afet türleri içinde özel bir yeri vardır. Depremler taşınmaz kültür miraslarında büyük bir yıkıma yol açmaktadır. Ancak deprem öncesi onarım ve güçlendirme gibi teknik önlemler alınarak bir sonraki depreme kadar yapılar korunmaya çalışılmaktadır. 1970 Gediz Depreminde Aizanoi- Zeus Tapınağı kalıntıları (Şekil:5) önemli ölçüde hasar görmüştür. Tarihi, kültür ve doğa varlıklarının diğer afetlere karşı korunmasıyla ilgili USDEP dışında bir strateji planı veya zarar azaltıcı bir çalışma bulunmamaktadır. Günümüzde, ülkemizde olmamakla birlikte komşu ülkelerdeki iç savaşlar ve kitlesel göçler, taşınır ve taşınmaz kültür ve doğa varlıkları için oldukça ciddi risk durumuna gelmiştir.

Şekil:5 1970 Gediz Depreminde etkilenen Zeus Tapınağı-Aizanoi, Çavdarhisar-Kütahya

[Resim 1] Çavdarhisar, Zeus Tapınağı, 1970 Gediz depreminin önceki durumu

[Resim 2] Aynı tapınak, 1970 Gediz depreminin sonraki durumu

Kaynak: Mimarlık Dergisi 1977-4
<http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/339/4882.pdf> (erişim tarihi: 25.05.2018).

3.4. Tarihi Kültür ve Doğa Varlıklarının Afetlere Karşı Korunmasının Kurumsal Açından Değerlendirilmesi;

Yurt içinde bulunan ve 2863 sayılı Kanun kapsamına giren korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere, Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan ‘Araştırma ve Koruma Planlaması’ ve ‘Tespit ve Arşiv Dairesi Başkanlığı’ bulunmaktadır (2861 sayılı Kanun, 51md.).

Ayrıca; Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarı, Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı, Bakanlığın ilgili Müsteşar Yardımcısı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürü, Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürü, Çevre ve Şehircilik Bakanlığının İlgili Genel Müdürü veya Yardımcısı, Orman Genel Müdürü veya Yardımcısı, Vakıflar Genel Müdürü veya Yardımcısı, Maden İşleri Genel Müdürü veya Yardımcısı ve Koruma kurulları başkanlarından Bakanlıkça seçilecek altı üyeden oluşan “*Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu*” ile Bakanlıkça belirlenecek bölgelerde; arkeoloji, sanat tarihi, müzecilik, mimari ve şehir plancılığı konularında uzmanlaşmış kişiler arasından Bakanlıkça seçilecek üç temsilci, Yükseköğretim Kurulunca, kurumlarının arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık, şehircilik bilim dallarından aynı daldan olmamak üzere iki öğretim üyesi, görüşülecek konu, belediye sınırları içinde ise ilgili belediye başkanı veya teknik temsilcisi, dışında ise ilgili valilikçe seçilecek teknik temsilci, Görüşülecek konu, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı görevleri ile ilgili ise Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğünden iki teknik temsilci, görüşülecek konu, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise Vakıflar Bölge Müdürü veya teknik temsilci, görüşülecek konu, Orman Genel Müdürlüğü ile ilgili ise konuyla ilgili teknik temsilci. Ayrıca kurula oy hakkı olmamak kaydıyla çağrılan danışman uzmanlardan oluşan “*Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları*” kurulmuştur (KTVKK, Md.51–58).

Yukarıda bahsedilen kurum ve kurulların kuruluş, yetki görev ve çalışma şekillerinin tanımlandığı 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun beşinci bölümünde sayılan görevler arasında afet öncesi ve sonrasında yapılması gerekenlere yönelik herhangi bir madde bulunmamaktadır.

3.5. Tarihi Kültür ve Doğa Varlıklarının Afetlere Karşı Korunmasının Yasalar Çerçevesinde İrdelenmesi;

Korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu

konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerinin belirlendiği 2863/3386 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanun'uyla kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldirmek ve bunların her türlü denetimini yapma görevi Kültür bakanlığına verilmiştir.

Ülkemizde afetlerle ilgili temel yasa olan 7269 sayılı yasada tarihi ve kültürel mirasın korunması ve zarar görmesinin önlenmesine yönelik açık bir hüküm bulunmamaktadır ancak, 7269 sayılı Afetler Kanunu tasarısında; 'olmuş veya olması muhtemel afet hallerinde; kültürel mirasın doğal afetlerden dolayı zarar görmesini önlemek amacıyla, Kültür ve Turizm Bakanlığı veya bu hususlardan sorumlu bakanlıklar tarafından gerekli tedbirler alınır.' hükmü yer almaktadır (Tercan, 2008:41).

İmar ve Şehirleşme Kanunu Tasarısında; (Md.10) kentsel yenileme ve gelişme bölgelerindeki uygulamalarda: 'doğal ve kültürel çevre ile taşınmaz kültür varlıklarının, yeraltı ve yer üstü içme ve kullanma suyu kaynaklarının ve havzalarının korunması esastır' hükmü yer almaktadır.

Ayrıca, 2872 sayılı Çevre Kanunu, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 7/8132 sayılı Kararname Milletlerarası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) Türkiye Milli Komitesi Yönetmeliği, (18.05.1974 tarih ve 14890 sayılı Resmî Gazete), Özel Hukuka Tabi Gerçek ve Tüzel Kişilerin Mülkiyetinde Bulunan Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu Yönetmeliği. (24.06.1985 tarih ve 18791 sayılı R.G.) ve 563 sayılı La Haye'de 14 Mayıs 1954 Tarihinde imzalanan 'Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme' ile Bu Sözleşmenin Tatbikatına Ait Tüzük, Protokol ve Kararlara Katılmamızın Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun 02.04.1965 tarihinde kabul edilerek 10.04.1965 tarih ve 11976 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

4- Sonuç ve Değerlendirme

Binlerce yıllık geçmişe sahip doğal, tarihi, arkeolojik ve kültürel değerleri barındıran ülkemizde planlı ve programlı bir çalışma ile bu değerlerin korunması ve geliştirilmesi gerekmektedir (Bağbancı, 2005:83). Kültürel mirasımızın ve doğal çevremizin korunmasında toplumsal duyarlılığımız yükseltilmelidir. Anıtların, anıtsal yörelerin ve özellikle sitlerin, tarihsel kent merkezlerindeki bölgeler, toplumun çağdaş yaşantısı ile bütünleşmek üzere uygun fonksiyonlar kazandırılarak korunmalıdır.

Dünya'da, bilimsel anlamda ve uluslararası düzeyde anıtları koruma çabaları, 1931 yılında Atina, 1957 yılında Paris ve 1964 yılında da Venedik Kongreleri ile oluşturulmuş, UNESCO'ya bağlı ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) ve Dünya Kültürel Miras Konvansiyonu'nun kurulması ile etkinlik ve süreklilik kazanmıştır.

Ülkemizde karşılaşmak istemediğimiz ancak, yakın komşu ülkelerde sıkça karşılaşılan önemli bir sorun da iç savaş ve çatışmalardır. Komşu ülkelerde yaşanan bu çatışmalar nedeniyle özellikle inanç merkezlerindeki antik tapınak, mezar ve müzelere verilen zararlar engellenmeliydi ve bundan sonraki süreçte de benzer sorunlar engellenmelidir.

Kültür ve tabiat varlıklarının afetlere karşı korunması sorununu; sosyal, ekonomik ve fiziki bütünlüğü ile genel hayatı felce uğrayan bir yörenin, aynı bütünlük içerisinde, daha üst düzeyde ve değişik bir kompozisyonda yeni bir dengeye kavuşturulması biçiminde ele alınması gerekir (Tüzün, 2002: 94).

Kültür ve tabiat varlıklarının afetlere karşı korunmasında birçok sorunla karşılaşılmaktadır. Bunlar özetle; yasal sorunlar, kurumsal ve idari sorunlar, finansal sorunlar, yapım teknikleri ve yapım malzemeleri ile ilgili sorunlardır.

Türkiye'de, kültür ve tabiat varlıklarının afetlere karşı korunmasında karşılaşılan en önemli sorun finansal sorundur. Afet sonrası yıkımlara karşı Dünya Bankası'ndan sağlanan düşük faizli ve uzun vadeli krediler yardımıyla bölge sakinleri, deprem güvenliği olan yeni bölgelerde yapılan depreme dayanıklı yeni teknolojilerin kullanıldığı binalara yerleştirilmektedirler. Ancak afet bölgesindeki kültürel mirasın korunması ve restore edilmesi için kredi bulunamadığından bu yapılar yok olmaya terk edilmektedirler. Dünya Bankası gibi uluslararası alanda kredi veren başka ajanslar da sağladıkları büyük maddi ve teknik yardımlarla deprem bölgelerindeki yapılaşmayı yönlendirebilmektedir. Ülkemizde emlak vergisi yanında toplanan taşınmaz kültür varlıkları payı gibi, imarlı alanlarda oluşturulan kentsel rantın bir kısmını toplum adına, kent yönetimi tarafından, kısıtladığı tescilli yapıların korunmasına ve iyileştirilmesine aktarılarak koruma çalışmaları için gerekli finansman sorunlarına çözüm bulunabilir.

Kültür ve tabiat varlıklarının afetlere karşı korunmasında karşılaşılan diğer önemli bir sorun da kurumlar arası koordinasyonsuzlukların yaşandığı idari sorunlardır. Afet ve korumayla ilgili merkezi kurumlar ve görevleri genel olarak tanımlanmış olmasına rağmen, bu konuların diğer aktörleri olan yerel

birimler, yerel yönetimler, taşınmaz sahipleri, politikacılar ve sivil toplum kuruluşlarının yetkinlik ve etkinliklerini artırmaya yönelik önemli bir çalışma bulunmamaktadır.

Mülkiyet sorunları da az bahsedilmekle birlikte, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında önemli engeller çıkarmaktadır. Özellikle sivil mimari eserlerin korunmasında bu konu gündeme gelmektedir.

Mevcut yasalar afet ve koruma ilişkisi açısından yetersiz olmasına rağmen çıkması olası yasa tasarılarında kültür ve tabiat varlıklarının afetlere karşı korunması konusu yeterince dikkate alınmamaktadır. Anıtların sadece doğa kaynaklı değil, insanların ve çevre kirlenmesinin olumsuz etkilerinden de zarar görmemesi için, gerekli yasal önlemler alınmalı ve yaygınlaştırılmalıdır.

Anıtların yakın çevrelerinin sismik aktivitesi ve riskleri tarihsel perspektif içinde saptanmalıdır. Risk altındaki en önemli anıtlardan başlamak üzere bunların röleleri, taşıyıcı sistem analizleri yapılmalı, özgünlük ve güvenlik hedeflerinden sapmadan fotoğraflarla da belgelenen arşiv dosyaları oluşturulmalıdır. Günümüzde halen geleneksel yapım teknikleri konularında (ahşap ve taş yapım tekniklerinde) uzman bulunmadığından, yeterli sayıda koruma konularında uzman *mühendis, mimar ve ustalar* yetiştirilmelidir.

Kültür ve tabiat varlıklarının afetlere karşı korunmasında karşılaşılan diğer önemli bir sorun da *yapım malzemesi sorunlarıdır*. Geleneksel yapılar genelde taş, ahşap, kerpiç ve tuğladan yapılmış olduklarından, birçok afete karşı dayanıksızdırlar. Ahşap yapıların çoğu yangın afetleri sonucu yok olmuşlardır. Kalanları ise ya diğer afetler nedeniyle ya da kentsel rant baskısı nedeniyle yakılmakta veya yıkılmaya terk edilmektedirler. Taş ve tuğladan yapılmış anıtların çok büyük bir bölümü deprem, yer kayması ve diğer afetlerinden etkilenip yok olmuştur. Korunacak bir eserin durumunun incelenmesi, bozulma nedenlerinin araştırılması, tespit edilmesi ve buna göre müdahale yöntemlerinin geliştirilmesi gerekir. Restorasyon bir anıtın sadece biçimini değil, malzemesini ve varlığını da korumakla görevlidir (Eskici, 2007:258). Geleneksel yapılar, mutlaka geleneksel teknik ve geleneksel malzeme kullanılarak takviye edilmelidirler.

Kaynakça

10. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kolokiyumu (Kolokiyum tematik açıklama metni), (2002),

- Mimar Sinan Üniversitesi MSÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Şehircilik Ana Bilim Dalı Kentsel Koruma ve Yenileme Bilim Dalı, İstanbul.
- 213 sayılı Vergi Usul Kanunu, 10.1.1961 tarih ve 10703 sayılı Resmî Gazete.
- 1710 sayılı Erki Eserler Yasası, 06.05.1973 tarih ve 14527 sayılı Resmî Gazete.
- 3194 sayılı İmar Kanunu, 9/5/1985 tarih ve 18749 sayılı Resmî Gazete.
- 5226 sayılı ve 14.7.2004 tarihli Kanun ile değiştirilen 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 23.7.1983 tarih ve 18113 sayılı Resmî Gazete.
- 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkındaki Kanun, 28.07.1953 tarih ve 8469 sayılı Resmî Gazete.
- 7269 Sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun, 25/05/1959 tarih ve 10213 sayılı Resmî Gazete.
- AFAD, (2014). *Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD).
- Ahunbay, Z. (2005). Doğal ve Kültürel Mirası Koruma Alanında Geçerli Uluslararası Belgelerin Türkiye'deki Uygulamalara Yansımaları. P.İ. Aşkun (Ed.), *Korumada 50 Yıl* içinde (9-25), İstanbul: MSGSU Yayınları.
- Ahunbay, Z. (2014). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. İstanbul: YEM Yayın.
- Anadol, K., Arıoğlu, E. (1977). Tarihi Anıtların Depreme Karşı Korunması. *Mimarlık*, 77/4, 38-39.
- Asatekin, N. G. (2004). *Kültür ve Doğa Varlıklarımız, Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız?* Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİMM Basımevi.
- Ataman, O. (1977). Devletin Doğal Afetlere İlişkin Politika ve Uygulamalarının eleştirisi. *Mimarlık*, 77(4), 33-35.
- Bayındırlık ve İskân Bakanlığı (TAU), (1999). *3194 Sayılı İmar Kanunu ve Yönetmeliklerinin Revizyonu Tasarısı*, cilt I-II, Ankara.
- Bağbancı, Ö. K. (2005). Kültürel Mirasın Korunması Konusunda Genel Yaklaşımlar ve Yaşanan Sorunlar. P.İ. Aşkun (Ed.), *Korumada 50 Yıl* içinde (83-91), İstanbul: MSGSU Yayınları.
- Çavuş, M. (2011). *Tarihi Yapılarda Üst Örtülerin Çelik Malzeme İle Sağlamlaştırılmasının Sonlu Elemanlar Yöntemiyle Modellenmesi*. (Yayımlanmamış

- Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İnşaat Mühendisliği Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Dağıstan Ö. M. (2005). Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış. *Planlama*, 2005 (1) Erişim: 28.02.2018 http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/f468c873a32bb06_ek.pdf
- Eskici, B. (2007). Mimari Onarımlarda Malzeme Kullanımı Ve Yöntem Sorunları. *Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu* Tam Metni içinde (s.257-268).
- Gavrilovic P., Shendova V. ve Kelley S. (2001). *Earthquake Protection of Byzantine Churches Using Seismic Isolation*, Report IZIIS.
- İSMEP Rehber Kitaplar. (2014). *Kültürel Mirasın Korunması*, İstanbul: İstanbul Valiliği, İstanbul Proje Koordinasyon Birimi (İPKB) ve İstanbul İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü (İstanbul AFAD),
- Katmandu Depremi. (2015). Erişim:02 Temmuz 2018. <http://www.smh.com.au/world/nepals-dharahara-tower-destroyed-killing-dozens-20150426-1mth4q.html>
- Köksal, G. (2013). Kentsel Koruma ve Yenileme Bağlamında Sanayi Mirası: Bir Kamu Projesi Olarak Seka Fabrikası Örneği. K. K. Eyüpgiller ve Z. Eres (Ed.) *Prof. Dr. Nur Akın’a Armağan Mimari ve Kentsel Koruma* içinde (399-412), İstanbul: YEM Yayın.
- Kuban, D. (2001) *Türkiye’de Kentsel Koruma- Kent Tarihleri ve Koruma Yöntemleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Mimarlık Dergisi 1977(4). Erişim: 25.05.2018 <http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/339/4882.pdf>.
- Tercan, B. (2005). Deprem Sonrası Yalova’da Yeniden Yerleşme Süreci. *Deprem Sempozyumu*, Kocaeli, içinde (338-339).
- Tercan, B. (2008). *Afet Bölgelerinde Yeniden Yerleştirme ve İskân Politikaları, Doğubayazıt Afettede Yerleşim Alanları Uygulama Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tunçer, M. (2017), *Dünden Bugüne Kültürel Miras ve Koruma*. Ankara: Gazi Kitabevi, İlksan Matbaası.
- Tüzün, E. (2002). *Ev/Yaşama Mekânı: Afet Sonrası Gereksinimler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- UDSEP:2012-2023 (Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı), Başbakanlık, Ankara: Erişim: 02.06.2018

<https://www.afad.gov.tr/tr/2410/UDSEP-2012-2023-Eylem-Plani>

- Ünal, Z. G., Vatan, M, (2012). Doğal Afetlere Yatkın Bölgelerde Geleneksel Dokuyu ve Mekânın Ruhunu Korumak. *Mimarlık*, Sayı:365.
- Yoshimitsu S. Eiichi N. and Deguchi T. (2006). *Büyük Hanshin Depremi'nden Alınan Dersler*. Hyogo Deprem Restorasyonu Araştırma Merkezi, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Basımevi.
- Vatan, M. (2015). Nepal Depremi Sonrası Kültür Mirasının Korunması. *Mimarlık*, Sayı:385.
- Dünya bülteni, Erişim: 28.02.2018
<http://www.dunyabulteni.net/haber/345513/mostar-koprusu-24-yil-once-bombalanmisti>.
- dunyalilar.org, Erişim: 25.05.2018 <https://dunyalilar.org/savaslar-kulturel-mirasi-yok-ediyor.html/>
- huffingtonpost.com Erişim:28.02.2018
https://www.huffingtonpost.com/2015/04/25/dharahara-tower-nepal-earthquake_n_7142484.html